YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN
TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kolmas jaosto)

27 päivänä syyskuuta 2006 *

Asiassa T-314/01,

Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA, kotipaikka Veendam (Alankomaat), edustajanaan asianajaja C. Dekker,

kantajana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään A. Bouquet, A. Whelan ja W. Wils, avustajanaan asianajaja M. van der Woude,

vastaajana,

jossa kantaja vaatii EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta (asia COMP/E-1/36.756 – Natriumglukonaatti) 2 päivänä lokakuuta 2001 tehdyn komission päätöksen K(2001) 2931, lopullinen, 1 artiklan kumoamista sikäli kuin se koskee kantajaa tai toissijaisesti tämän päätöksen 3 artiklan kumoamista sikäli kuin se koskee kantajaa,

* Oikeudenkäyntikieli: hollanti.

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN
OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja J. Azizi sekä tuomarit M. Jaeger ja F. Dehousse,

kirjaaja: hallintovirkamies J. Plingers,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 17.2.2004 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Tosiseikat

1 Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA (jäljempänä Avebe) on tärkkelyksen jalostukseen erikoistuneen yritys-konsernin emoyhtiö. Tosiseikkojen tapahtuma-aikana ja vuoden 1995 joulukuuhun saakka Avebe toimi natriumglukonaattimarkkinoilla, koska se oli yhtiömies Glucona vof -yhtiössä, joka oli sen ja Akzo Nobel NV -yhtiön (jäljempänä Akzo) määräysvallassa olleen Akzo Nobel Chemicals BV -yhtiön (jäljempänä ANC) yhteisessä määräysvallassa. Vuoden 1995 joulukuussa Avebe sai ANC:n osuuden

Glucona vof:stä, josta tuli rajavastuuyhtiö ja jonka nimeksi tuli Glucona BV (jäljempänä Glucona vof:ää ja Glucona BV:tä kutsutaan erotuksetta Gluconaksi).

2 Natriumglukonaatti kuuluu kelatoiviin aineisiin, jotka ovat tuotteita, jotka inaktivoivat metalli-ioneja teollisuusprosesseissa. Näihin prosesseihin kuuluvat muun muassa teollisuussiivous (pullojen ja talousastioiden puhdistaminen), pintojenkäsittely (ruosteenestokäsittely, tahranpoisto, alumiinin etsaus) ja vesien käsittely. Kelatoivia aineita käytetään elintarviketeollisuudessa, kosmetiikkateollisuudessa, lääketeollisuudessa, paperiteollisuudessa, betoniteollisuudessa ja myös muilla teollisuudenaloilla. Natriumglukonaattia myydään koko maailmassa, ja maailmanmarkkinoilla on kilpailevia yrityksiä.

3 Vuonna 1995 natriumglukonaatin maailmanlaajuinen kokonaismyynti oli noin 58,7 miljoonaa euroa ja kokonaismyynti Euroopan talousalueella (ETA) noin 19,6 miljoonaa euroa. Tosiseikkojen tapahtumahetkellä viisi yritystä, eli ensinnäkin Fujisawa Pharmaceutical Co. Ltd (jäljempänä Fujisawa), toiseksi Jungbunzlauer AG, kolmanneksi Roquette Frères SA, neljänneksi Glucona ja viidenneksi Archer Daniels Midland Co. (jäljempänä ADM), vastasi lähes kaikesta maailman natriumglukonaatin valmistuksesta.

4 Vuoden 1997 maaliskuussa Yhdysvaltain oikeusministeriö ilmoitti komissiolle, että lysiini- ja sitruunahappomarkkinoilla suoritetun tutkimuksen jälkeen oli niin ikään aloitettu natriumglukonaattimarkkinoita koskeva tutkimus. Vuoden 1997 loka- ja joulukuussa sekä vuoden 1998 helmikuussa komissiolle ilmoitettiin, että Akzo, Avebe, Glucona, Roquette ja Fujisawa olivat myöntäneet osallistuneensa kartelliin, joka oli muodostunut natriumglukonaatin hintojen vahvistamisesta sekä tuotteen myyntimäärien jakamisesta Yhdysvalloissa ja muualla. Yhdysvaltain oikeusministeriön kanssa tehtyjen sopimusten jälkeen amerikkalaisviranomaiset määräsivät sakkoja kyseisille yrityksille.

5 Komissio esitti 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 ([EY 81] ja [EY 82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) 11 artiklan perusteella 18.2.1998 tietojensaantipyyntöjä Euroopan tärkeimmille natriumglukonaatin valmistajille, tuojille, viejille ja ostajille.

6 Tietojensaantipyynnön seurauksena Fujisawa otti yhteyttä komissioon ilmoittaakseen tälle, että se oli tehnyt yhteistyötä amerikkalaisviranomaisten kanssa edellä kuvatussa tutkimuksessa ja että se halusi tehdä yhtä lailla yhteistyötä komission kanssa sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 18 päivänä heinäkuuta 1996 annetun komission tiedonannon (EYVL C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) mukaisesti. Komission kanssa 1.4.1998 pitämänsä kokouksen jälkeen Fujisawa toimitti 12.5.1998 kirjallisen lausunnon ja asiakirjat, jotka sisälsivät yhteenvedon kartellin vaiheista, ja tiettyjä muita asiakirjoja.

7 Komissio teki 16. ja 17.9.1998 asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisesti tutkimuksen Aveben, Gluconan, Jungbunzlauerin ja Roquetten toimitiloissa.

8 Komissio esitti 2.3.1999 yksityiskohtaisia tietojensaantipyyntöjä Gluconalle, Roquettelle ja Jungbunzlauerille. Kyseiset yritykset ilmaisivat 14., 19. ja 20.4.1999 päivätyillä kirjeillä halunsa tehdä yhteistyötä komission kanssa ja toimittivat sille tiettyjä kartellia koskevia tietoja. Komissio esitti 25.10.1999 täydentäviä tietojensaantipyyntöjä ADM:lle, Fujisawalle, Gluconalle, Roquettelle ja Jungbunzlauerille.

9 Saamiensa tietojen perusteella komissio antoi 17.5.2000 väitetiedoksiannon Avebelle ja muille asianomaisille yrityksille EY 81 artiklan 1 kohdan ja ETA:sta tehdyn

sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklan 1 kohdan rikkomisen vuoksi. Avebe ja kaikki muut asianomaiset yritykset toimittivat kirjallisia huomautuksia vastauksena komission esittämiin väitteisiin. Yksikään näistä ei pyytänyt kuulemista eikä kiistänyt väitetiedoksiannossa esitettyjen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä.

10 Komissio lähetti 11.5.2001 täydentäviä tietojensaantipyyntöjä Avebelle ja muille asianomaisille yrityksille.

11 Komissio teki 2.10.2001 päätöksen K(2001) 2931 lopullinen EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta (asia COMP/E-1/36.756 – Natriumglukonaatti) (jäljempänä päätös). Päätös annettiin tiedoksi Avebelle 10.10.2001 päivätyllä kirjeellä.

12 Päätöksessä on muun muassa seuraavat säännökset:

"1 artikla

[Akzo], [ADM], [Avebe], [Fujisawa], [Jungbunzlauer] ja [Roquette] ovat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohtaa ja – 1.1.1994 lukien – ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa osallistumalla jatkuvaan sopimukseen ja/tai yhdenmukaistettuun menettelytapaan natriumglukonaattimarkkinoilla.

Rikkominen kesti

– [Akzon], [Aveben], [Fujisawan] ja [Roquetten] tapauksessa vuoden 1987 helmikuusta vuoden 1995 kesäkuuhun

– [Jungbunzlauerin] tapauksessa vuoden 1988 toukokuusta vuoden 1995 kesäkuuhun

– [ADM:n] tapauksessa vuoden 1991 kesäkuusta vuoden 1995 kesäkuuhun.

– –

3 artikla

Yrityksille määrätään seuraavat sakot 1 artiklassa tarkoitetusta rikkomisesta:

a) [Akzo]	9 miljoonaa euroa
b) [ADM]	10,13 miljoonaa euroa
c) [Avebe]	3,6 miljoonaa euroa
d) [Fujisawa]	3,6 miljoonaa euroa
e) [Jungbunzlauer]	20,4 miljoonaa euroa
f) [Roquette]	10,8 miljoonaa euroa”

13 Päätöksen 296–309 perustelukappaleessa komissio analysoi Gluconan ja sen emoyhtiöiden, Aveben ja Akzon, välisiä suhteita kartellin asianomaisen ajanjakson kuluessa. Se totesi erityisesti, että 15.8.1993 saakka Aveben ja Akzon edustajat vastasivat yhdessä Gluconan hallinnosta, mutta tästä päivästä lukien Gluconan uudelleenjärjestelyn takia siitä vastasi yksinomaan Aveben edustaja. Komission mukaan Aveben ja Akzon oli kuitenkin katsottava olevan vastuussa niiden tytäryhtiön kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä koko asianomaisen ajanjakson ajan, joten niiden oli oltava päätöksen adressaatteja.

14 Sakkojen määrän laskemiseksi komissio sovelsi päätöksessään menetelmää, joka esitetään suuntaviivoissa asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat), ja yhteistyötiedonantoa.

15 Ensiksi komissio määritti sakon perusmäärän kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella.

16 Tässä yhteydessä komissio katsoi ensinnäkin rikkomisen vakavuuden osalta, että asianomaiset yritykset olivat syyllistyneet erittäin vakavaan rikkomiseen, kun otetaan huomioon rikkomisen laatu, sen todellinen vaikutus natriumglukonaattimarkkinoihin ETA:ssa sekä merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus (päätöksen 371 perustelukappale).

17 Komissio katsoi seuraavaksi, että yritysten todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa vahinkoa kilpailulle oli otettava huomioon ja sakon määrä vahvistettava tasolle, jolla taataan riittävän ehkäisevä vaikutus. Näin ollen komissio tukeutui asianomaisten yritysten natriumglukonaatin myyntiin rikkomiskauden viimeisenä vuonna eli vuonna 1995 perustuneisiin maailmanlaajuisiin liikevaihtoihin, jotka

asianomaiset yritykset olivat ilmoittaneet komissiolle hallinnollisessa menettelyssä, ja luokitteli nämä yritykset kahteen luokkaan. Se luokitteli ensimmäiseen luokkaan yritykset, joilla sen käytössä olleiden tietojen mukaan oli yli 20 prosentin markkinaosuus natriumglukonaatin maailmanmarkkinoilla ja joihin kuuluivat Fujisawa (35,54 prosenttia), Jungbunzlauer (24,75 prosenttia) ja Roquette (20,96 prosenttia). Komissio vahvisti näille yrityksille 10 miljoonan euron perusmäärän. Toiseen luokkaan komissio luokitteli yritykset, joilla sen käytössä olleiden tietojen mukaan oli alle 10 prosentin markkinaosuus natriumglukonaatin maailmanmarkkinoilla ja joihin kuuluivat Glucona (noin 9,5 prosenttia) ja ADM (9,35 prosenttia). Komissio vahvisti näille yrityksille 5 miljoonan euron perusmäärän eli 2,5 miljoonan euron perusmäärän Akzolle ja Avebelle, joiden yhteisessä määräysvallassa Glucona oli (päätöksen 385 perustelukappale).

18 Lisäksi komissio tarkisti tätä perusmäärää yhtäältä sen varmistamiseksi, että sakolla on riittävän ehkäisevä vaikutus, ja toisaalta sen huomioon ottamiseksi, että suurilla yrityksillä on oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin sitä, rikkovatko ne toiminnallaan kilpailusääntöjä, sekä tästä aiheutuvia seurauksia kilpailuoikeuden näkökulmasta. Näin ollen asianomaisten yritysten koko ja niiden kokonaisresurssit huomioon ottaen komissio sovelsi korotuskerrointa 2,5 perusmääriin, jotka oli määritetty ADM:lle ja Akzolle, jolloin tämä perusmäärä oli 12,5 miljoonaa euroa ADM:n tapauksessa ja 6,25 miljoonaa euroa Akzon tapauksessa (päätöksen 388 perustelukappale).

19 Kunkin yrityksen rikkomisen keston huomioimiseksi näin määritettyä perusmäärää korotettiin 10 prosenttia vuotta kohti eli 80 prosenttia Fujisawan, Akzon, Aveben ja Roquetten osalta, 70 prosenttia Jungbunzlauerin osalta ja 35 prosenttia ADM:n osalta (päätöksen 389–392 perustelukappale).

20 Komissio vahvisti tällä tavoin sakkojen perusmääräksi 4,5 miljoonaa euroa Aveben osalta. ADM:n, Akzon, Fujisawan, Jungbunzlauerin ja Roquetten osalta perusmäärä vahvistettiin vastaavasti 16,88, 11,25, 18, 17 ja 18 miljoonaksi euroksi (päätöksen 396 perustelukappale).

21 Toiseksi Jungbunzlauerille määrätyn sakon perusmäärää korotettiin 50 prosenttia raskauttavien olosuhteiden vuoksi, koska kyseisellä yrityksellä oli ollut johtava asema kartellissa (päätöksen 403 perustelukappale).

22 Kolmanneksi komissio tutki ja hylkäsi väitteet, jotka tietyt yritykset, joihin Avebe kuului, olivat esittäneet ja joiden mukaan näiden yritysten osalta pitäisi ottaa huomioon lieventäviä olosuhteita (päätöksen 404–410 perustelukappale).

23 Neljänneksi komissio myönsi yhteistyötiedonannon B kohdan perusteella Fujisawalle hyvin huomattavan alentamisen" (80 prosenttia) sen sakon määrästä, joka tälle olisi määrätty, jos tämä ei olisi tehnyt yhteistyötä, "hyvin huomattavan alentamisen" (80 prosenttia). Lopuksi komissio myönsi kyseisen tiedonannon D kohdan perusteella sakon määrän "merkittävän alentamisen" (40 prosenttia) ADM:lle ja Roquettelle ja 20 prosenttia Akzolle, Avebelle ja Jungbunzlauerille (päätöksen 418, 423, 426 ja 427 perustelukappale).

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

24 Avebe nosti tämän kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 17.12.2001 jättämällään kannekirjelmällä.

25 Esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (kolmas jaosto) päätti aloittaa suullisen käsittelyn, ja se esitti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 64 artiklassa määrättynä prosessinjohtotoimena kirjallisesti kysymyksiä asianosaisille, jotka vastasivat niihin asetetuissa määräajoissa.

26 Asianosaisten lausumat kuultiin 17.2.2004 pidetyssä istunnossa.

27 Avebe vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

– kumoaa päätöksen 1 artiklan sikäli kuin siinä katsotaan Aveben syyllistyneen rikkomiseen vuoden 1987 helmikuun ja 15.8.1993 välisenä aikana

– toissijaisesti kumoaa päätöksen 1 artiklan sikäli kuin siinä katsotaan Aveben syyllistyneen rikkomiseen ennen 30.4.1990

– ainakin kumoaa päätöksen 3 artiklan sikäli kuin se koskee Avebea

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

28 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

– hylkää kanteen

– velvoittaa Aveben korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

A *Johdanto*

29 Avebe ei kiistä sitä, että kartellilla rikottiin EY 81 artiklaa. Se ei myöskään kiistä sitä, että se on vastuussa tästä rikkomisesta 15.8.1993, josta lukien se vastasi yksin Gluconan hallinnosta (ks. 13 kohta edellä), lähtien kartellin päättymiseen saakka. Se katsoo kuitenkin, että komissio ei voinut katsoa asianmukaisesti, että Avebe oli vastuussa Gluconan rikkomisesta ennen 15.8.1993.

30 Tässä yhteydessä Avebe esittää neljä kanneperustetta, jotka perustuvat ensinnäkin perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiin, toiseksi puolustautumisoikeuksien, kolmanneksi EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkomiseen ja neljänneksi suhteellisuusperiaatteen loukkaamiseen.

31 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että sen on syytä muistuttaa tietyistä seikoista komission analyysissa, sellaisina kuin ne ilmenevät päätöksen 296–309 perustelukappaleesta, ennen kuin se lausuu tähän liittyen esitettyjen eri kanneperusteiden perusteltavuudesta.

32 Päätöksen 296 perustelukappaleessa komissio aloitti analyysinsa toteamalla, että "tosiseikoista ilmenee, että Glucona ei määrittänyt itsenäisesti käyttäytymistään, vaan se sovelsi emoyhtiöidensä [ANC ja Avebe] sille antamia ohjeita: kaikilla Gluconan johtajilla oli samanaikaisesti työtehtäviä näissä emoyhtiöissä".

33 Tämän jälkeen komissio kuvasi Gluconan sisäistä organisaatiota seuraavasti päätöksen 297–299 perustelukappaleessa:

"(297) Emoyhtiöiden nimittämät kaksi johtajaa muodostivat 1.4.1972–15.8.1993 henkilöyhtiön hallituksen ja he olivat yhteisvastuullisia Gluconan poliittisista päätöksistä ja sen hallinnosta. Akzon edustaja vastasi myynnistä ja kauppapolitiikasta, kun taas Aveben edustaja vastasi tuotannosta sekä tutkimus- ja kehitystoiminnasta. Gluconalla oli myös hallintoneuvosto, joka muodostui kummankin emoyhtiön kahdesta edustajasta. Hallintoneuvoston puheenjohtajana oli vuorotellen Akzon ja Aveben edustajia.

(298) Gluconan johdossa tapahtui 15.8.1993 rakenteellinen muutos, kun siihen nimettiin yksi ainoa toimitusjohtaja. Aveben johtajistoon kuulunut henkilö nimettiin tähän tehtävään.

(299) Asiakirjanäytöstä ilmenee, että Akzon nimittämällä johtajalla oli tärkeä rooli Gluconan johdossa vuoden 1993 elokuuhun saakka. Asianomaisena ajanjaksona Glucona jakoi Akzon toimitilat Amersfoortissa [Alankomaat]. Kaikissa komission hallussa olevissa kyseisen ajanjakson asiakirjoissa kartellin jäsenet viittaavat Gluconaan käyttäen nimeä 'Akzo'. Kun otetaan huomioon Akzon edustajien vastuualue (kauppapolitiikka ja myynti), nämä osallistuivat itse asiassa välittömämmin kartellin toimintaan ainakin vuoden 1993 elokuuhun saakka. Tästä päivästä lukien Aveben johtajistoon kuulunut henkilö nimettiin Gluconan toimitusjohtajaksi, ja eri seikat osoittavat, että hän osallistui tämän jälkeen aktiivisesti kartellin toimintaan. Hänen edeltäjänsä antoi hänelle tässä tarkoituksessa tarvittavat tiedot kesän 1993 kuluessa."

34 Päätöksen 300 perustelukappaleessa komissio tiivisti seuraavasti arvioinnin, jonka se oli esittänyt väitetiedoksiannossa asianomaisten yritysten vastuukysymyksen osalta:

"Väitetiedoksiannossaan komissio ilmoitti aikomuksestaan pitää Akzoa ja Avebea yhteisvastuullisina rikkomisen koko keston ajan. Kun otetaan huomioon emoyhtiöiden käyttöön ottama dualistinen hallintorakenne, niiden yhtä suuri osuus yhteisyrityksessä sekä kahden yhdessä toimineen johtajan jaettu vastuu, komissio katsoi, että oli syytä olettaa, että ne vaikuttivat samanarvoisesti yhteisyrityksen käyttäytymiseen ja saivat samat tiedot Gluconan osallistumisesta kartelliin."

35 Päätöksen 301–305 perustelukappaleessa komissio tiivisti huomautukset, jotka Akzo ja Avebe olivat tämän osalta esittäneet vastauksessaan väitetiedoksiantoon. Erityisesti päätöksen 301 perustelukappaleessa komissio totesi seuraavaa:

"Vastauksessaan väitetiedoksiantoon Akzo ei kiistänyt komission näkökantaa ja vahvisti, että Avebe oli aina ollut tietoinen Gluconan osallistumisesta natriumglukonaattikartelliin: 'vaikka on totta, että Akzon edustajan vastuulla hallituksessa oli kauppapolitiikka ja myynti ja Aveben edustajan vastuulla tuotanto sekä tutkimus ja kehitys, Avebe oli kuitenkin jatkuvasti tietoinen Gluconan tekemistä kilpailunvastaisista sopimuksista ja se oli jaetussa vastuussa niistä'. Akzo lisää, että 'Avebe oli täysin tietoinen Gluconan tekemistä kilpailunvastaisista sopimuksista, vaikka se itse ei ollut kartellisopimuksen osapuoli ennen vuotta 1993'."

36 Päätöksen 306 perustelukappaleessa komissio myönsi, että "Avebe ei [ollut] sen tietämyksen mukaan ottanut milloinkaan henkilökohtaisesti osaa kartellin monenvälisiin kokouksiin ennen vuoden 1993 lokakuuta" ja että "Akzo [oli] sitä paitsi [myöntänyt], että '[Avebe] ei ollut henkilökohtaisesti kartellisopimuksen osapuoli ennen vuotta 1993'". Komissio kuitenkin lisäsi, että "[oli] täysin selvää, että Aveben jäsenet Gluconan hallituksessa tunsivat Gluconan kilpailunvastaiset käytännöt".

37 Päätöksen 307 ja 308 perustelukappaleessa komissio esitti seuraavat seikat tämän jälkimmäisen päätelmän tueksi:

– komissio otti ensinnäkin huomioon sen, että vuoden 1993 elokuuhun saakka Gluconan kaksi johtajaa, jotka Akzo ja Avebe olivat nimittäneet, olivat yhteisesti vastuussa Gluconan hallinnosta ja että näiden kahden johtajan välityksellä Akzo ja Avebe osallistuivat tasa-arvoisesti Gluconan hallitukseen ja hallintoneuvostoon

– komissio viittasi toiseksi muistioon, jonka Aveben hallituksen jäsen oli laatinut 1.5.1990 ja joka koski kokousta, joka oli pidetty 30.4.1990 ANC:n ja ADM:n edustajien kanssa (jäljempänä 1.5.1990 päivätty muistio). Tämän muistion aiheena oli "Tapaaminen ADM:n kanssa natriumglukonaattiin liittyen", ja se oli osoitettu useille Aveben hallituksen jäsenille, joihin kuului jäsen, joka oli kyseisenä ajankohtana Aveben nimittämä Gluconan johtaja. Komissio päätteli tämän muistion sisällöstä, että "Avebe ei voinut olla tietämätön siitä, että Glucona osallistui toimintaan, jonka tarkoituksena oli hillitä kilpailua markkinoilla"

– komissio totesi kolmanneksi, että kun Avebe otti 15.8.1993 yksin vastuun Gluconan hallinnosta, "Aveben edustaja ei tehnyt mitään päättääkseen ne

kilpailunvastaiset käytännöt, joista yhtiö oli täysin tietoinen, tai edes vastustaakseen niitä", vaan päinvastoin "Avebe varmisti niiden jatkuvuuden ja tuli järjestelmällisesti Akzon tilalle vaatien, että sitä informoidaan täsmällisesti kartellin tilanteesta".

38 Lopuksi päätöksen 309 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

"Edellä esitetty huomioon ottaen komissio katsoo, että kahta emoyhtiötä on pidettävä vastuullisina tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä koko asianomaisen ajanjakson ajan ja ne ovat siis tämän päätöksen adressaatteja."

B *Perusteluvelvollisuuden loukkaaminen*

39 Avebe toteaa, että yhtäältä päätöksen 306 perustelukappaleessa komissio totesi, että "[oli] täysin selvää, että Aveben jäsenet Gluconan hallituksessa tunsivat Gluconan kilpailunvastaiset käytännöt". Toisaalta se väittää, että päätöksen 308 perustelukappaleessa komissio totesi, että kun yksi sen henkilöstön jäsen nimitettiin 15.8.1993 johtajaksi, jolla oli täysi vastuu Gluconan hallinnosta, Akzon jäsen, joka oli siihen asti vastannut Gluconan hallinnosta, oli kertonut tälle sopimuksen olemassaolosta. Tästä seuraa Aveben mukaan, että päätöksen perustelut, jotka koskevat sitä, tiesikö Avebe kartellista ennen 15.8.1993, ovat ristiriitaiset tai ainakin puutteelliset.

40 Komissio kiistää, että päätöksessä olevat perustelut olisivat ristiriitaiset tai puutteelliset sen osalta, tiesikö Avebe kartellista ennen 15.8.1993.

41 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 253 artiklassa edellytetyistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä riidanalaisen toimenpiteen tehneen yhteisön toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt, ja toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden (asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok. 1998, s. I-1719, 63 kohta; asia C-301/96, Saksa v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. I-9919, 87 kohta ja asia T-251/00, Lagardère ja Canal+ v. komissio, tuomio 20.11.2002, Kok. 2002, s. II-4825, 155 kohta).

42 Aluksi on katsottava, että Aveben väite, joka koskee ristiriitaisuutta päätöksen 306 ja 308 perustelukappaleen välillä (ks. näiden osalta edellä 36 ja 37 kohta), perustuu päätöksen puutteelliseen tarkasteluun. Päätöksen 308 perustelukappaleessa komissio ei todennut siitä huolimatta, mitä Avebe näyttää esittävän, että 15.8.1993 Gluconan uudelle johtajalle kerrottiin ensimmäistä kertaa kartellin olemassaolosta, mikä olisi todellakin ollut ristiriidassa päätöksen 306 perustelukappaleen kanssa, jossa komissio totesi, että Aveben jäsenet Gluconan hallituksessa tiesivät tämän kilpailunvastaisista käytännöistä. Päätöksen 308 perustelukappaleesta ilmenee sen sijaan, että kyseisenä päivänä Aveben edustaja pyysi Gluconan uutena johtajana, että hänelle kerrottaisiin "täsmällisesti kartellin tilanteesta".

43 Seuraavaksi sikäli kuin Avebe moittii komissiota siitä, että tämä ei perustellut päätöstään riittävästi sen osalta, tiesikö Avebe kartellista ennen 15.8.1993, päätöksen 296 perustelukappaleesta ja sitä seuraavista perustelukappaleista (ks. myös edellä 32–38 kohta) ilmenee, että komissio katsoi, että Aveben täytyi tietää tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä, koska vuoden 1993 elokuuhun saakka Gluconan kaksi johtajaa olivat yhteisesti vastuussa sen hallinnosta ja koska Akzo ja Avebe osallistuivat täysin tasa-arvoisesti Gluconan hallitukseen ja hallintoneuvostoon (päätöksen 307 perustelukappale). Komissio totesi lisäksi, että se katsoi, että sen kanta saa vahvistuksen 1.5.1990 päivätyn muistion sisällöstä sekä siitä, että

otettuaan täyden vastuun Gluconan hallinnosta 15.8.1993 Aveben edustaja ei tehnyt mitään päättääkseen kilpailunvastaiset toimet, joista hän oli täysin tietoinen, tai edes vastustaakseen niitä, vaan Avebe päinvastoin varmisti jatkuvuuden ja tuli järjestelmällisesti Akzon tilalle vaatien, että sille kerrotaan täsmällisesti kartellin tilanteesta (päätöksen 307 ja 308 perustelukappale).

44 Tästä seuraa, että päätöksen perustelukappaleista ilmenee oikeudellisesti riittävällä tavalla, että katsoakseen, että Avebe saattoi olla vastuussa rikkomisesta, komissio tukeutui yhtäältä Gluconan oikeudelliseen rakenteeseen ja toisaalta eri tosiseikkoihin, jotka koskivat emoyhtiöiden eli Akzon ja Aveben ja niiden yhteisyrityksen Gluconan välisiä suhteita.

45 Näin ollen kanneperuste, joka koskee perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä, on hylättävä.

C Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen

1. *Alustavia huomautuksia*

46 Tässä kanneperusteessa on kaksi osaa. Yhtäältä Avebe moittii komissiota siitä, että tämä otti huomioon lausunnon, jonka Akzo oli antanut vastauksessaan väitetiedoksiantoon (jäljempänä Akzon lausunto), antamatta Aveben ottaa kantaa tähän lausuntoon, jolloin komissio loukkasi Aveben mukaan tämän puolustautumisoikeuksia. Toisaalta Avebe moittii komissiota siitä, ettei tämä toteuttanut tarvittavia toimenpiteitä saadakseen jäljennöksen lausunnosta, jonka Akzon edustaja sen mukaan oli antanut Yhdysvaltojen Department of Justicelle (jäljempänä Akzon väitetty lausunto amerikkalaisviranomaisille).

2. *Akzon lausunto*

47 Avebe huomauttaa, että päätöksen 301 ja 309 perustelukappaleesta ilmenee (ks. edellä 35 ja 38 kohta), että päätelläkseen, että Avebe tiesi kartellista ennen vuotta 1993, komissio tukeutui Akzon lausuntoon. Avebe väittää kuitenkin, että komissio ei antanut sen esittää hallinnollisen menettelyn kuluessa huomautuksiaan Akzon lausunnosta. Näin ollen komissio ei Aveben mukaan voinut sen puolustautumisoikeuksia loukkaamatta tukeutua tähän lausuntoon osoittaakseen, että Avebe tiesi kartellista ennen vuotta 1993.

48 Komissio väittää, ettei se käyttänyt milloinkaan Akzon lausuntoa, joka esitetään päätöksen 301 perustelukappaleessa, todisteena Avebea vastaan vaan että se esitti sen yksinomaan yhteenvedossaan asianosaisten väitteistä.

49 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen on yhteisön oikeuden perusperiaate, jota on noudatettava etenkin kaikissa sellaisissa, myös hallinnollisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia. Se edellyttää, että yrityksillä tai yritysten yhteenliittymillä, joita asia koskee, on mahdollisuus hallinnollisen menettelyn aikana esittää asianmukaisesti näkemyksensä komission esiin tuomien tosiseikkojen, väitteiden ja olosuhteiden todenperäisyydestä ja merkityksellisyydestä (asia 85/76, Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok. 1979, s. 461, Kok. Ep. IV, s. 341, 11 kohta ja asia T-11/89, Shell v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-757, Kok. Ep. XII, s. 49, 39 kohta, joka pysytettiin muutoksenhaussa yhteisöjen tuomioistuimen 8.7.1999 antamalla tuomiolla).

50 Seuraavaksi on muistutettava, että jos komissio aikoo perustaa kantansa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen otteeseen tai tällaiseen vastaukseen liitettyyn asiakirjaan näyttääkseen EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamismenettelyssä toteen,

että kilpailusääntöjä on rikottu, muille tässä menettelyssä mukana oleville osapuolille on annettava mahdollisuus ottaa kantaa tällaiseen todisteeseen. Tässä tilanteessa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kyseinen ote tai tähän vastaukseen liitetty asiakirja on todellisuudessa niitä osapuolia vastaan puhuvaa näyttöä, joiden väitetään osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95, T-31/95, T-32/95, T-34/95, T-35/95, T-36/95, T-37/95, T-38/95, T-39/95, T-42/95, T-43/95, T-44/95, T-45/95, T-46/95, T-48/95, T-50/95, T-51/95, T-52/95, T-53/95, T-54/95, T-55/95, T-56/95, T-57/95, T-58/95, T-59/95, T-60/95, T-61/95, T-62/95, T-63/95, T-64/95, T-65/95, T-68/95, T-69/95, T-70/95, T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok. 2000, s. II-491, 386 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

51 Näitä periaatteita sovelletaan myös, kun komissio tukeutuu väitetiedoksiantoon annetun vastauksen tiettyyn otteeseen katsoakseen, että yritys on vastuussa rikkomisesta.

52 Asianomaisen yrityksen on osoitettava, että lopputulos, johon komissio on päätöksessään päätynyt, olisi ollut erilainen, mikäli asianomaista vastaan puhuva asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi ja johon komissio on nojautunut todetessaan kyseisen yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä, olisi pitänyt poistaa todisteiden joukosta (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok. 2004, s. I-123, 71–73 kohta).

53 Käsiteltävänä olevassa asiassa päätöksen 296–309 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio rakensi analyysinsa seuraavasti: 297–299 perustelukappaleessa se kuvaili Gluconan organisaatiota, 300 perustelukappaleessa se muistutti alustavasta päätelmästään, joka mainittiin väitetiedoksiannossa ja joka koski asianomaisten yritysten joutumista vastuuseen rikkomisesta, 301–305 perustelukappaleessa se tiivisti kyseisten yritysten tältä osin esittämät huomautukset ja lopuksi 306–309 perustelukappaleessa se teki oman oikeudellisen arviointinsa (ks. tiivistetysti edellä 32–38 kohta).

54 Komissio mainitsee Akzon lausunnon, johon Avebe viittaa, päätöksen 301 perustelukappaleessa eli päätöksen siinä osassa, jossa tehdään yhteenveto kyseisten yritysten esittämistä huomautuksista, jotka koskevat komission alustavaa päätelmää väitetiedoksiannossa sen osalta, ovatko asianomaiset yritykset vastuussa rikkomisesta.

55 Avebe ei edes väitä, että komissio olisi viitannut Akzon lausuntoon analyysiosassaan, joka koskee Gluconan ja sen emoyhtiöiden, Aveben ja Akzon, välisten suhteiden oikeudellista arviointia.

56 Tästä seuraa, että toisin kuin Avebe väittää, komissio ei tukeutunut Akzon lausuntoon. Sitä vastoin päätöksen 307 ja 308 perustelukappaleessa (ks. edellä 36 ja 37 kohta) komissio mainitsee yhtäältä Gluconan oikeudellisen rakenteen ja toisaalta eri tosiseikkoja, jotka koskevat emoyhtiöiden eli Akzon ja Aveben suhteita yhteisyritykseensä Gluconaan. Avebe ei kiistä voineensa tutustua asiakirjoihin, joihin komissio tämän osalta viittaa. Kun komissio muotoili päätöksen 309 perustelukappaleessa päätelmän oikeudellisesta arvioinnistaan sanoilla "Edellä esitetty huomioon ottaen", se siis viittasi Aveben osallistumisen osalta yksinomaan päätöksen 307 ja 308 perustelukappaleeseen eikä sen 301 perustelukappaleeseen.

57 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo ylimääräisesti, että jopa olettaen, että komissio olisi tukeutunut Akzon lausuntoon, quod non, Avebe ei ole osoittanut edellä 52 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti, että lopputulos, johon komissio päätöksessään päätyi, olisi ollut erilainen, mikäli tämä Akzon lausunto olisi pitänyt poistaa niiden todisteiden joukosta, jotka koskivat Aveben joutumista vastuuseen rikkomisesta.

58 Näin ollen Akzon lausuntoa koskevan kanneperusteen ensimmäisen osan lähtökohta on virheellinen, eikä sitä voida näin ollen hyväksyä.

3. *Akzon edustajan väitetty lausunto amerikkalaisviranomaisille*

a) Asianosaisten lausumat

59 Vastauksessaan Avebe väittää, että kun Yhdysvaltain Department of Justice kuuli Akzon edustajaa Yhdysvalloissa aloitetussa menettelyssä kartelliin liittyen, tämä totesi, että Avebelle ilmoitettiin kartellista vasta 15.8.1993. Avebe katsoo kertoneensa komissiolle tästä väitetystä lausunnosta hallinnollisen menettelyn aikana. Aveben mukaan kun otetaan huomioon, että se ei itse voinut saada jäljennöstä tästä lausunnosta voidakseen toimittaa sen komissiolle, ja koska tämä lausunto olisi voinut olla Aveben puolesta puhuva seikka, komission olisi pitänyt hankkia siitä itselleen jäljennös toimivaltaisilta amerikkalaisviranomaisilta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämien kirjallisten kysymysten jälkeen Avebe selitti, että se ei ollut nimenomaisesti pyytänyt komissiota hankkimaan itselleen tätä asiakirjaa, koska se ei vielä tiennyt kyseisenä ajankohtana, että komissio tukeutuisi Akzon lausuntoon, jota analysoidaan edellä 49–58 kohdassa. Se tutustui Akzon lausuntoon, joka oli päinvastainen kuin Akzon väitetty lausunto amerikkalaisviranomaisille, vasta päätöksessä.

60 Komission mukaan kanneperusteen tätä osaa ei esitetty kannekirjelmässä, joten sitä ei voida ottaa tutkittavaksi. Komissio katsoo joka tapauksessa, että kanneperusteen tämä osa on perusteeton.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

Tutkittavaksi ottaminen

61 Työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdan mukaan asian käsittelyn kuluessa ei saa vedota uuteen perusteeseen, ellei se perustu asian käsittelyn aikana esille tulleisiin

tosiseikkoihin tai oikeudellisiin seikkoihin. Tutkittavaksi on kuitenkin otettava sellainen kanneperuste, jolla laajennetaan aikaisemmin kannekirjelmässä nimenomaisesti tai implisiittisesti esitettyä kanneperustetta, joka on läheisesti sidoksissa siihen. Kanneperusteen tueksi esitettyä väitettä kohdellaan samalla tavoin (asia T-231/99, Joynson v. komissio, tuomio 21.3.2002, Kok. 2002, s. II-2085, 156 kohta).

62 Käsiteltävänä olevassa asiassa Avebe esitti vasta vastauskirjelmävaiheessa puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevana kanneperusteena Akzon väitetyn lausunnon amerikkalaisviranomaisille.

63 Avebe oli kuitenkin jo esittänyt kannekirjelmässään tämän saman väitteen toisen kanneperusteen yhteydessä (ks. edellä 59 kohta). Se esitti tämän väitteen jo kannekirjelmässään, vaikka muodollisesti se teki tämän vasta vastauskirjelmänsä siinä osassa, joka koski EY 81 artiklan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkomista koskevaa kanneperustetta.

64 Näin ollen toisin kuin komissio väittää, Avebe ei esittänyt uutta kanneperustetta vastauskirjelmässään vaan yksinomaan mainitsi saman väitteen, joka esitettiin tällä kertaa muodollisesti tämän vastauskirjelmän siinä osassa, joka oli varattu puolustautumisoikeuksien loukkaamiselle.

65 Kanneperusteen tätä osaa on näin ollen tutkittava asiakysymyksen osalta.

Asiakysymys

66 On muistutettava, että kun on kyse puolesta puhuvista asiakirjoista, oikeuskäytännössä on korostettu, että EY 81 ja EY 82 artiklan soveltamisasetuksissa vahvistetussa kontradiktorisessa menettelyssä yksin komission tehtävänä ei voi olla päättää siitä, mitkä asiakirjat ovat hyödyllisiä kilpailusääntöjen rikkomismenettelyn kohteena olevien yritysten puolustuksessa (asia T-30/91, Solvay v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1775, 81 kohta). Erityisesti kun otetaan huomioon asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden yleisperiaate, ei voida hyväksyä sitä, että komissio voisi yksin päättää, käyttääkö se asiakirjoja kantajaa vastaan vai ei, kun kantaja ei ole voinut tutustua niihin eikä siis vastaavasti päättää, käyttääkö se vai ei niitä puolustuksessaan (em. asia T-36/91, Solvay v. komissio, tuomion 83 kohta ja asia T-36/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1847, 111 kohta).

67 Oikeuskäytännön mukaan silloin, kun ilmenee, että komissio ei ole hallinnollisen menettelyn aikana toimittanut kantajalle asiakirjoja, joihin olisi voinut sisältyä sen puolesta puhuvia seikkoja, puolustautumisoikeuksia voidaan todeta loukatun ainoastaan, jos on näytetty toteen, että hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos kantajalla olisi ollut mahdollisuus tutustua kyseisiin asiakirjoihin tämän menettelyn aikana (asia T-7/89, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok. 1991, s. II-1711, Kok. Ep. XI, s. II-79, 56 kohta ja edellä 66 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomion 98 kohta). Kun kyseiset asiakirjat sisältyvät komission tutkinta-aineistoon, tällainen puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ei riipu tavasta, jolla asianomainen yritys on toiminut hallinnollisen menettelyn aikana (edellä 66 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomion 96 kohta). Sen sijaan silloin, kun kyseiset puolesta puhuvat asiakirjat eivät sisälly komission tutkinta-aineistoon, puolustautumisoikeuksia voidaan todeta loukatun ainoastaan, jos kantaja on esittänyt komissiolle nimenomaisen pyynnön saada tutustua näihin asiakirjoihin hallinnollisen menettelyn aikana, sillä toimimatta jättäminen hallinnollisen menettelyn aikana aiheuttaa tältä osin oikeuden menetyksen sen kumoamiskanteen yhteydessä, joka mahdollisesti nostetaan lopullisesta päätöksestä (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 383 kohta ja yhdistetyt asiat T-191/98 ja T-212/98–T-214/98, Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. II-3275, 340 kohta).

68 Käsiteltävänä olevassa asiassa on kiistatonta, kuten päätöksen 300 perustelukappaleesta ilmenee (ks. edellä 34 kohta), että komissio ilmoitti väitetiedoksiannossa aikeestaan katsoa, että Akzo ja Avebe olivat yhteisvastuullisia koko rikkomisen ajan.

69 Asianosaisten vastauksista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin tiettyihin kirjallisiin kysymyksiin ilmenee myös, että vastauksessaan väitetiedoksiantoon Avebe kiisti tienneensä kartellista ennen vuoden 1993 elokuuta ja korosti, että Yhdysvalloissa käydyssä menettelyssä se oli yksinomaan myöntänyt syyllistyneensä rikkomiseen tämän päivämäärän jälkeisenä ajanjaksona. Tässä yhteydessä väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen alaviitteessä Avebe totesi, että "sillä olevien tietojen mukaan – – [Akzon edustaja oli] myös todennut tämän menettelyn yhteydessä [järjestetyissä] kuulemisissa, että Avebe ei [tiennyt] kartellisopimuksista ennen vuoden 1993 elokuuta".

70 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisten kysymysten jälkeen Avebe toimitti asianajajiensa ja Yhdysvaltain Department of Justicen yksiköiden välisen kirjeenvaihdon, josta ilmenee, että vuoden 2000 heinäkuusta lähtien Avebe oli yrittänyt useaan otteeseen saada näiltä jäljennöstä Akzon väitetystä lausunnosta amerikkalaisviranomaisille. Avebe halusi toimittaa tämän komissiolle hallinnollisessa menettelyssä. Tämän kirjeenvaihdon mukaan kyseiset yksiköt eivät kuitenkaan suostuneet näihin pyyntöihin ja totesivat, että ne voisivat tarvittaessa toimittaa ne komissiolle, jos tämä pyytäisi tätä.

71 Tässä tilanteessa tarvitsematta tutkia sitä, olisiko komission pitänyt toteuttaa tarvittavat toimenpiteet saadakseen itselleen jäljennöksen Akzon väitetystä lausunnosta amerikkalaisviranomaisille, ja jopa olettaen, että se olisi kyennyt tekemään tämän, on kuitenkin niin, että Avebe ei voi moittia komissiota siitä, ettei tämä toiminut tällä tavoin, jotta se saisi haltuunsa asiakirjan, joka olisi mahdollisesti puhunut Aveben puolesta.

72 Kuten edellä 67 kohdassa todettiin, amerikkalaisviranomaisten vastausten jälkeen Aveben olisi ainakin pitänyt pyytää nimenomaisesti komissiota hankkimaan itselleen tämä asiakirja. Kuten edellä 69 kohdasta ilmenee, Avebe kuitenkin tyytyi pelkkään epämääräiseen viittaukseen tähän väitettyyn lausuntoon alaviitteessä, mitä ei voida pitää edellä mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitettuna nimenomaisena pyyntönä.

73 Avebe oli väärässä perustellessaan nimenomaisen pyynnön puuttumisen hallinnollisen menettelyn aikana vetoamalla siihen, että se tutustui Akzon lausuntoon, joka oli päinvastainen kuin Akzon väitetty lausunto amerikkalaisviranomaisille, vasta päätöksessä. Avebe ei kiistä sitä, että väitetiedoksiannosta ilmeni jo selvästi, että komissio aikoi pitää Akzoa ja Avebea yhteisvastuullisina rikkomisen koko keston ajan. Aveben piti näin ollen tietää, että sen oli esitettävä vastauksessaan väitetiedoksiantoon kaikki hyödylliset seikat osoittaakseen, että se ei tiennyt kartellista ennen vuoden 1993 elokuuta. Aveben ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamasta asianajajiensa ja Yhdysvaltain Department of Justicen yksiköiden välisestä kirjeenvaihdosta ilmenee myös, että sen asianajajat olivat täysin tietoisia siitä, että komissiossa käydyssä hallinnollisessa menettelyssä Akzo oli voinut väittää, että Avebe oli tiennyt kartellista koko sen keston ajan. Lisäksi kuten edellä 56 kohdassa on jo katsottu, komissio ei tukeutunut Akzon lausuntoon, vaan mainitsi sen yksinomaan päätöksen siinä osassa, joka koski yhteenvetoa asianosaisten väitteistä.

74 Edellä esitetyn perusteella tämän kanneperusteen toinen osa, joka koskee Akzon väitettyä lausuntoa amerikkalaisviranomaisille, on myös hylättävä.

75 Näin ollen kanneperuste, joka koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista, on hylättävä.

D *EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkominen*

1. *Johdanto*

76 Avebe väittää ensisijaisesti, että komissio teki oikeudellisia virheitä, kun se katsoi, että Glucona eikä Akzo oli vastuussa rikkomisesta ennen 15.8.1993. Avebe väittää toissijaisesti, että vaikka Gluconan voitaisiin asianmukaisesti katsoa olevan vastuussa rikkomisesta tänä ajanjaksona, Aveben ei voitaisi katsoa olevan vastuussa tästä Gluconan kilpailusääntöjen rikkomisesta.

2. *Väite, jonka mukaan komissio ei voinut katsoa, että Glucona oli vastuussa rikkomisesta, johon syyllistyttiin ennen 15.8.1993*

a) Alustavia huomautuksia

77 On tutkittava, syyllistyikö yksinomaan Akzo eikä emoyhtiöiden Akzo ja Avebe yhteisyritys eli Glucona rikkomiseen ennen 15.8.1993, kuten Avebe väittää.

78 Avebe ei kiistä sitä, että Glucona oli yhteisön kilpailuoikeudessa tarkoitettu yritys, vaikka sen oikeudellinen muoto ei antanut sille omaa oikeushenkilöllisyyttä. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailuoikeuden osalta yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden

oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (asia C-41/90, Höfner ja Elser, tuomio 23.4.1991, Kok. 1991, s. I-1979, Kok. Ep. XI, s. I-147, 21 kohta ja asia T-513/93, Consiglio Nazionale degli Spedizionieri Doganali v. komissio, tuomio 30.3.2000, Kok. 2000, s. II-1807, 36 kohta).

79 Avebe katsoo puolestaan, että tämän asian erityisolosuhteissa rikkomiseen syyllistyi ennen 15.8.1993 Akzo eikä Glucona. Avebe tukeutuu tältä osin yhtäältä vuonna 1972 Akzon ja Aveben välillä tehdyn Gluconan perustamista koskevan yhteisyrityssopimuksen (jäljempänä vuoden 1972 yhteisyrityssopimus) määräyksiin ja toisaalta eri tosiseikkoihin, jotka koskevat sen, Akzon ja Gluconan välisiä suhteita.

b) Vuoden 1972 yhteisyrityssopimus

Asianosaisten lausumat

80 Avebe toteaa ensiksi, että vuonna 1966 Noury & van der Lande -yhtiön kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen, joka koski eri tuotteiden, joihin kuului natriumglukonaatti, valmistusta ja myyntiä, nojalla se oli jo ollut vastuussa muun muassa kyseisen tuotteen valmistamisesta, vaikka tämä toinen yhtiö oli vastannut muun muassa tuotteen myynnistä ja oli siis ollut vastuussa markkinakäyttäytymisestä.

81 Avebe korostaa, että Akzon hankittua Noury & van der Landen työnjako säilyi pääosin muuttumattomana siihen saakka, kun 15.8.1993 Avebe otti vastatakseen Gluconan hallinnosta. Aveben mukaan vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen asianomaisista määräyksistä ilmenee, että se vastasi natriumglukonaatin valmistuksesta, kun taas Akzo vastasi myynnistä.

82 Ensinnäkin Aveben mukaan vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksesta ilmenee, että Gluconalla oli kaksi johtajaa, joista yksi tuli Akzosta ja toinen Avebesta, joten nämä kaksi johtajaa vastasivat liiketoimista, jotka kuuluivat eniten kummallekin yhtiömiehelle, pitivät erikseen yhteyttä näihin eivätkä olleet erityisen tai lainkaan kiinnostuneita toisen johtajan toimivaltaan kuuluneista liiketoimista. Lisäksi vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen nojalla natriumglukonaatin myynti annettiin Akzon tehtäväksi, ja se määritteli ja täytäntöönpani Gluconan myyntipolitiikan alalla, joten Avebella itsellään ei ollut ratkaisevaa vaikutusvaltaa Gluconan markkinakäyttäytymiseen. Päinvastoin Akzon harjoittama myyntitoiminta Gluconan hyväksi oli osa Akzon myyntiorganisaatiota, koska Gluconalla ei itsellään ollut myyntiorganisaatiota.

83 Toiseksi Aveben mukaan se, että vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen mukaisesti Akzo sai maksun natriumglukonaatin myynnistä, osoittaa, että Akzo vastasi itse asiassa tämän tuotteen myynnistä ilman Gluconaa.

84 Avebe katsoo kolmanneksi, että toisin kuin komissio väittää, vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen perusteella Akzoa ei voida pitää pelkkänä edustajana, joka toimi yksinomaan Gluconan lukuun. Se korostaa, että vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksessa vahvistettiin, että yhtiömiehet voisivat jakaa tehtävät, mikä sitä paitsi käsiteltävänä olevassa asiassa tapahtui. Aveben mukaan Akzo otti vastatakseen – toki Gluconan lukuun ja tämän vastuulla, mutta muutoin itsenäisesti ja omaan lukuunsa – natriumglukonaatin markkinointi- ja myyntitoiminnan, ja tämä toiminta tapahtui Akzon organisaatiossa.

85 Avebe väittää tässä yhteydessä, että se, että Akzo huolehti myynnistä Gluconan lukuun ja tämän vastuulla, ei välttämättä merkitse, että Gluconaa olisi pidettävä yrityksenä, joka oli syyllistynyt EY 81 artiklassa tarkoitettuun rikkomiseen. Sen osoittamiseksi, kuka rikkoi käsiteltävänä olevassa asiassa EY 81 artiklaa, ei itse

asiassa pidä määrittää, kenen lukuun ja kenen vastuulla toimet toteutettiin, vaan lähinnä yksilöidä se, joka tosiasiassa toteutti nämä toimet, joilla kilpailusääntöjä rikottiin.

86 Komission puolustama kanta johtaa Aveben mukaan siihen, että edustajan, joka toimii useiden EY 81 artiklan 1 kohtaa rikkovien yritysten hyväksi, päämiehet ovat vastuussa rikkomisista, joihin tämä edustaja syyllistyy tehtäviään suorittaessaan. Aveben mukaan tilanne on tämä, kun päämies on antanut edustajan tehtäväksi kilpailusääntöjen rikkomisen tai kun päämies on tietoinen edustajansa toiminnasta eikä määrää tätä lopettamaan rikkomista. Kun edustaja syyllistyy kilpailusääntöjen rikkomiseen päämiehen tietämättä, päämiehen ei kuitenkaan voida katsoa olevan vastuussa siitä. Aveben mukaan komissio ei ole osoittanut, että Glucona olisi valtuuttanut Akzon osallistumaan kartelliin tai että Glucona itse tiesi siitä, että Akzo osallistui kartelliin. Avebe lisää, että se, että Akzon nimittämä Gluconan johtaja tiesi rikkomisesta, ei riitä siihen, että Glucona olisi vastuussa kyseisestä rikkomisesta, koska tämä johtaja suoritti nämä toimet Gluconan tuotteiden myynnistä vastanneena Akzon työntekijänä.

87 Avebe myöntää, ettei voida väittää yleisesti, että päämiehen ei voitaisi katsoa olevan vastuussa sellaisen edustajan käyttäytymisestä, joka on niin ikään tämän päämiehen johtaja tai jolla on muu johtotehtävä tämän organisaatiossa. Käsiteltävänä olevassa asiassa on kuitenkin olemassa syitä tehdä ero yhtäältä edustajan tehtävän ja toisaalta päämiehen organisaation johtajan tehtävän välillä. Ensinnäkin syyt siihen, että Akzo katsotaan edustajaksi, eivät perustu huoleen välttyä kaikesta mahdollisesta vastuusta EY 81 artiklan rikkomisen osalta, vaan siihen, että Akzolla oli jo natriumglukonaatin myyntiorganisaatio, kuten vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksesta ilmenee. Toiseksi käsiteltävänä olevassa asiassa edustaja eli Akzo on suuryritys, jonka työntekijä toimi osa-aikaisesti Gluconan johtajana, mutta joka muutoin toimi oman yrityksensä organisaatiossa.

88 Komissio vaatii Aveben väitteiden hylkäämistä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

89 Ensinnäkin vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen 1 artiklasta ilmenee, että Avebe ja Akzo perustivat yhteisyrityksen eli Gluconan, jonka tarkoituksena oli tiettyjen tuotteiden, joihin natriumglukonaatti kuului, "valmistus, myynti ja markkinointi molempien lukuun".

90 Lisäksi vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen 5 artiklan 1 kohdan nojalla "[Gluconan] yhtiömiehillä oli ainoastaan yhdessä toimivalta toimia ja allekirjoittaa yhtiön lukuun, sitoa yhtiö kolmansiin nähden ja kolmannet yhtiöön nähden sekä saada ja käyttää varoja yhtiön puolesta". Saman sopimuksen 5 artiklan 2 kohdan nojalla kahden yhtiömiehen eli Akzon ja Aveben piti kummankin nimittää kaksi valtuutettua, jotka "käyttävät yhdessä asianomaiselle yhtiömiehelle 1 kohdassa vahvistettua toimivaltaa tämän rajoittamatta kummankin yhtiömiehen oikeutta käyttää itse tätä toimivaltaa". Näiden valtuutettujen piti "olla säännöllisessä yhteydessä keskenään ja neuvotella [Gluconan] johtajien kanssa kaikista yhtiötä koskevista asioista". Vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen 5 artiklan 3 kohdan nojalla päivittäisjohto kuului kahdelle johtajalle, jotka Akzo ja Avebe nimittivät ja joiden oli käytettävä huomattava osa ajastaan Gluconan asioiden hoitoon. Heidän oli "työskenneltävä läheisessä yhteistyössä, he [olivat] yhdessä vastuussa noudatettavasta politiikasta" ja heidän oli "raportoitava säännöllisesti kyseisille valtuutetuille noudatettavasta politiikasta ja annettava näille kaikki asianmukaiset tätä koskevat tiedot".

91 Lopuksi sopimuksen 13 artiklan 2 kohdassa täsmennettiin, että "jos yhtiömiehet eivät valitse muuta järjestelyä, [Glucona] jättää tuotteidensa myynnin [Akzolle]" ja korvaa Akzolle suhteellisen osan tämän myyntirakenteen kustannuksista suhteessa siihen aikaan, joka Gluconan tuotteiden myyntiin käytetään.

92 Vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen määräyksistä ilmenee, että vaikka natriumglukonaatin myyntiä Gluconan lukuun koskevat päivittäisliiketoimet oli "uskottu" Akzolle, Avebe ei voi väittää pätevästi, että vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen määräysten perusteella yksinomaan Akzon voidaan katsoa olevan vastuussa rikkomisesta, koska se oli yksin vastuussa Gluconan myyntipolitiikasta.

93 Kun otetaan huomioon Gluconan oikeudellinen rakenne, Akzo ja Avebe määrittelivät Gluconan politiikan yhdessä. Tämä merkitsi, että Akzon ja Aveben oli neuvoteltava säännöllisesti valtuutettujensa ja Gluconan johtajien välityksellä. On näin ollen katsottava, että vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen perusteella Avebe osallistui natriumglukonaatin myyntipolitiikan määrittelemiseen ja täytäntöönpanoon.

94 Aveben väitteet, joiden mukaan nämä kaksi johtajaa vastasivat ennen kaikkea ja jopa yksinomaan liiketoimista, jotka koskivat ensinnäkin ne nimittäneen asianomaisen yhtiömiehen tehtäväaluetta, pitivät erikseen yhteyttä näihin eivätkä olleet erityisen tai lainkaan kiinnostuneita toisen johtajan toimivaltaan kuuluneista liiketoimista, eivät vastaa sopimusmääräyksiä tai ovat jopa osittain ristiriidassa niiden kanssa. Kuten on todettu, Akzo ja Avebe olivat yhteisesti vastuussa Gluconan politiikan määrittelystä, johon liittyen niiden piti neuvotella säännöllisesti valtuutettujensa ja Gluconan johtajien välityksellä.

95 Lisäksi vaikka vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen määräyksiä ja erityisesti sen 13 artiklan 2 kohtaa ja 14 artiklan 1 kohtaa olisi tulkittava siten, että Akzon nimittämä johtaja vastasi natriumglukonaatin myynnistä Gluconan tuotteiden myynnistä vastanneen Akzon työntekijän ominaisuudessaan, kuten Avebe väittää,

on kuitenkin niin, että kun otetaan huomioon vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksella luotu oikeudellinen tilanne, Glucona oli vastuussa tämän Akzon nimittämän johtajan toimista.

96 Näin ollen komissio saattoi yksinomaan vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen määräysten perusteella katsoa EY 81 artiklan soveltamiseksi ilmeistä virhettä tekemättä, että kaikki Gluconan hallituksen jäsenet tunsivat tämän kilpailunvastaiset käytännöt.

97 Tässä tilanteessa Aveben oli näytettävä toteen hallinnollisessa menettelyssä sellaisten seikkojen avulla, joilla osoitetaan yhdenmukaisesti ja vakuuttavasti, että tästä oikeudellisesta tilanteessa huolimatta yksinomaan Akzo tiesi ja päätti Gluconan kilpailusääntöjen rikkomistoiminnasta.

c) Eri tosiseikat

98 Avebe esittää kuusi tosiseikkaa osoittaakseen, että se ei tiennyt kartellin olemassaolosta.

99 Avebe väittää ensiksi, että sen edustajat eivät milloinkaan osallistuneet kartellin kokouksiin ennen vuoden 1993 lokakuuta.

100 Komissio ei esittänyt nimenomaisia väitteitä tämän osalta.

101 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että komissio ei kiistä tätä seikkaa ja että se on sitä paitsi myöntänyt sen päätöksen 306 perustelukappaleessa. Kun otetaan huomioon vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksessa vahvistettu tehtävänjako yhdistettynä kyseisen sopimuksen määräyksiin, joissa vahvistetaan yhtiömiesten jaettu toimivalta ja taataan, että Gluconan kumpikin yhtiömies voi osallistua sen toimintaan ja saada tietoja toisen osapuolen toiminnasta (ks. edellä 90 kohta), tämän seikan perusteella ei kuitenkaan voida päätellä, että Aveben edustajat Gluconassa ja näin ollen Avebe itse eivät voineet olla tietoisia kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä.

102 Avebe katsoo toiseksi, että komissio ei voinut päätöksen 307 perustelukappaleessa tukeutua pätevästi 1.5.1990 päivättyyn muistioon. Avebe vetoaa siihen, että se oli jo esittänyt vastauksessaan väitetiedoksiantoon, että kokous, jota tämä muistio koski, ei liittynyt millään tavoin kartellin monenvälisiin kokouksiin ja että se pidettiin osana rakenteellista yhteistyötä, jota oli suunniteltu ADM:n kanssa. Nämä keskustelut eivät sen mukaan kuluneet Gluconan säännölliseen myyntitoimintaan vaan koskivat Gluconan tuotantorakenteen muuttamista Yhdysvalloissa. Tämä selittää sen, että Aveben nimittämä Gluconan johtaja oli läsnä kokouksessa ja että Avebe Gluconan yhtiömiehenä oli myös tietoinen ADM:n kanssa käytyjen neuvottelujen tilasta.

103 Komissio katsoo, että 1.5.1990 päivätystä muistiosta ilmenee, että Glucona – eikä yksinomaan Akzo – oli se, joka myi natriumglukonaattia, omaksui markkinakäyttäytymisen ja osallistui neuvotteluihin ja jota kartellin muut jäsenet pitivät näiden markkinoiden toimijana.

104 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että 1.5.1990 päivätyn muistion laati Aveben johtajistoon kuuluva henkilö ANC:n ja ADM:n edustajien kanssa 30.4.1990 pidettyyn kokoukseen liittyen. Tästä muistiosta ilmenee, että tämän kokouksen aikana osallistujat keskustelivat tiettyjen ADM:n tekemien natriumglukonaatin toimitussopimusten uusimisesta.

105 Vaikka oletettaisiin, että tällä kokouksella ei ollut mitään tekemistä kartellin monenvälisten kokousten kanssa vaan että se oli Aveben esittämällä tavalla osa ADM:n kanssa suunniteltua rakenteellista yhteistyötä, on kuitenkin niin, kuten komissio perustellusti korostaa, että tämä muistio osoittaa, että Avebe oli tietoinen Gluconan natriumglukonaatin myyntiin liittyneistä kysymyksistä. Tämä päätelmä saa sitä paitsi vahvistuksen siitä, että Akzon, Aveben ja ADM:n välillä oli tehty sopimusluonnos, jonka Avebe itse toimitti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle ja josta ilmenee, että Aveben ja Akzon oli huolehdittava yhdessä natriumglukonaatin myynnistä Yhdysvalloissa. Tästä asiakirjasta ei ilmene, että Aveben toiminta olisi rajoittunut natriumglukonaatin valmistukseen ja että yksinomaan Akzon piti huolehtia tämän tuotteen myynnistä.

106 Näin ollen Avebe moittii virheellisesti komissiota siitä, että se vetosi tähän muistioon yhtenä tosiseikkana, joka osoittaa, että Avebe ei voinut olla tietämättä siitä, että Glucona osallistui kilpailunvastaiseen toimintaan.

107 Kolmanneksi Avebe katsoo, että komissio vetosi virheellisesti päätöksen 308 perustelukappaleessa Aveben käyttäytymiseen, kun 15.8.1993 lähtien se vastasi yksin Gluconan hallinnosta, ja päätteli tästä, että Avebe oli vastuussa rikkomisesta, johon oli syyllistytty ennen tätä päivää. Tällainen päättely hylättiin sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-347/94, Mayr-Melnhof vastaan komissio, 14.5.1998 antamassa tuomiossa (Kok. 1998, s. II-1751, 400 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

108 Komission mukaan Avebe vetoaa virheellisesti edellä 107 kohdassa mainittuun asiaan Mayr-Melnhof vastaan komissio, sillä tämä tuomio koski erilaista tilannetta kuin käsiteltävänä oleva asia. Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio esitti tämän seikan muiden seikkojen ohella yksinomaan osoittaakseen, että Aveben täytyi tietää jo ennen 15.8.1993, että Glucona osallistui kartellin.

109 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kuten komissio perustellusti korostaa, edellä 107 kohdassa mainitussa asiassa Mayr-Melnhof vastaan komissio annetussa tuomiossa katsottiin, että Mayr-Melnhofin voitiin katsoa olevan vastuussa yhden sen tytäryhtiön käyttäytymisestä vasta siitä päivästä lähtien, jolloin se sai määräysvallan tässä. Kun otetaan huomioon omistusta ja määräysvaltaa koskevat oikeudelliset siteet, jotka luotiin Glucona perustettaessa, käsiteltävänä olevassa asiassa ei ole kyse siitä, onko Aveben katsottava olevan vastuussa toimista, jotka yhtiö oli tehnyt silloin, kun sillä ei ollut määräysvaltaa tässä yhtiössä. Näin ollen Avebe ei voi vedota pätevästi tähän tuomioon väitteensä tueksi.

110 Näin ollen vaikka erikseen tarkasteltuna Aveben käyttäytyminen ei riitä osoittamaan, että kun se 15.8.1993 lähtien vastasi yksin Gluconan hallinnosta, se tiesi ja oli tiennyt jo ennen tätä päivää, että Glucona osallistui kartelliin, on kuitenkin niin, että komissiota ei voida moittia siitä, että se otti tämän seikan huomioon muiden erityisen vakuuttavien seikkojen valossa, joihin kuuluu Gluconan johtajien jaettu vastuu (ks. päätöksen 307 perustelukappale ja edellä 90–96 kohta), kantansa tukemiseksi.

111 Avebe väittää neljänneksi, että Gluconassa käytyjen kokousten pöytäkirjoissa ei mainita kartellin olemassaoloa. Näin ollen Gluconan elimet eivät sen mukaan hyväksyneet Akzon käyttäytymistä nimenomaisesti tai hiljaisesti, koska ne eivät tienneet siitä.

112 Komission mukaan näistä pöytäkirjoista ilmenee, että kokouksissa käsitellyt aiheet koskivat kaikkia Gluconan eri toimintoja.

113 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että se, että kartellin olemassaolosta ei ole mitään kirjallista mainintaa Gluconassa pidettyjen kokousten pöytäkirjoissa, ei ole kartellin salainen luonne huomioon ottaen asianmukainen argumentti sen

osoittamiseksi, että Avebe ei tiennyt tai ei voinut saada tietää tästä kartellista, tai vielä vähemmän, että Gluconan elimet eivät olleet nimenomaisesti tai implisiittisesti hyväksyneet kilpailunvastaista käyttäytymistä.

114 Näin ollen kuten komissio perustellusti toteaa, useista pöytäkirjoista ilmenee, että Avebe tiesi ajoittain yksityiskohtaisesti Gluconan toiminnan kaupallisesta puolesta, kuten 8.10.1991, 14.4. ja 10.12.1992 sekä 2.9.1993 pidettyjen kokousten pöytäkirjoista ilmenee. Esimerkkinä on todettava, että 10.12.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjan 8 kohdassa todetaan seuraavaa:

"Natriumglukonaatin budjetti vuonna 1993 on paljon pienempi kuin aiemmin markkinavoimien (ADM) vuoksi. Vaikka se on pienempi, hintojen oletetaan olevan korkeammat. Lisäksi pyydetään suurempia vientitukia. Tämä johtuu raaka-aineittemme heikentymisestä. Painopiste asetetaan EY:n ulkopuolisiin kolmansiin maihin suuntautuvaan vientiin. Ensimmäistä kertaa useisiin vuosiin natriumglukonaatin bruttokate voi saavuttaa kannattavuuskynnyksen. Tämä johtuu kuitenkin osittain kiinteiden kustannusten uudelleenjärjestelystä. – –"

115 Tästä seuraa, että näissä kokouksissa käsitellyt asiat koskivat Gluconan kaikkia eri toimintoja ja muun muassa sellaisia aiheita kuin kauppastrategiaa, markkinoiden kehittymistä ja hintoja sekä markkinaosuuksia koskevaa politiikkaa. Kun otetaan huomioon kartellin keskeisyys sen määrittelemisessä, miten natriumglukonaattimarkkinoilla voitiin toimia, vaikuttaa täysin poissuljetulta, että näitä aiheita olisi voitu käsitellä mainitsematta kartellin olemassaoloa ja siihen perustuvia rajoituksia.

116 Näin ollen Avebe ei voi myöskään vedota pätevästi Gluconan kokousten pöytäkirjoihin näkemyksensä tueksi.

117 Viidenneksi Avebe mainitsee, että Gluconan kauppakumppanit ja kilpailijat liittivät aina tämän Akzoon eivätkä koskaan Avebeen, että Akzo käytti asiakkaiden kanssa käymässään kirjeenvaihdossa Akzon eikä Gluconan kirjoituspaperia ja että laskutus ja perintä hoidettiin Akzon kautta.

118 Komissio kiistää nämä väitteet.

119 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa aluksi, että Aveben väitteet ovat ristiriidassa edellä 105 kohdassa mainitun sopimusluonnoksen kanssa, jossa todetaan ADM:n mahdollisina kauppakumppaneina natriumglukonaatin myymiseksi Yhdysvalloissa paitsi Akzo myös Avebe. Joka tapauksessa vaikka oletettaisiin toteen näytetyksi, että Gluconan kumppanit ja kilpailijat liittivät aina sen Akzoon, on kuitenkin niin, että tämä seikka koskee yksinomaan Gluconan ulkosuhteita ja kolmansien käsitystä siitä. Se ei puolestaan koske millään tavoin kysymystä siitä, tiesikö Avebe tai pitikö sen saada tietää Gluconan sisäinen organisaatiorakenne huomioon ottaen Gluconan kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä natriumglukonaattimarkkinoilla.

120 Näin ollen Avebe ei voi myöskään vedota näihin seikkoihin näkemyksensä tueksi.

121 Kuudenneksi ja viimeiseksi Avebe väittää, että Akzon nimittämällä johtajalla oli toimisto Amersfootissa (Alankomaat) Akzon rakennuksessa, kun taas Aveben nimittämä johtaja huolehti Aveben tehtaiden johdosta paikan päällä Ter Apelkanaalissa (Alankomaat) ja että nämä paikat sijaitsevat noin 200 kilometrin päässä toisistaan. Se väittää myös, että natriumglukonaatin valmistus ja myynti edustivat vain pientä osaa sekä Aveben että Akzon kaikesta toiminnasta.

122 Komissio ei esittänyt erityisiä väitteitä tältä osin.

123 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa tässä yhteydessä, että vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksessa määrätään nimenomaisesti johtajien läheisestä yhteistoiminnasta kaikissa kysymyksissä, jotka koskevat yhteisyritystä. Lisäksi kuten edellä 115 kohdassa todetaan, Gluconan kokousten pöytäkirjoista ilmenee, että näissä kokouksissa käsitellyt asiat koskivat kaikkea Gluconan toimintaa ja muun muassa sellaisia aiheita kuin kauppastrategiaa, markkinoiden kehitystä ja hintoja sekä markkinaosuuksia koskevaa politiikkaa. Näin ollen Akzon ja Aveben maantieteellinen etäisyys ei ole vakuuttava perustelu sen väitteen tueksi, että Aveben nimittämä johtaja ei ollut perillä kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä.

124 Sillä Aveben mainitsemalla seikalla, että natriumglukonaatin valmistus ja myynti edustivat vain pientä osaa sekä Aveben että Akzon toiminnasta, ei myöskään ole merkitystä. Gluconan perustamisen tarkoitus oli tiettyjen tuotteiden, joihin natriumglukonaatti kuului, yhteinen valmistus, myynti ja markkinointi, ja tämä oli toimintaa, johon Gluconan johtajien piti vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen nojalla käyttää huomattava osa työajastaan.

125 Avebe vetosi näin ollen virheellisesti näihin seikkoihin näkemyksensä tueksi.

126 Kaiken edellä esitetyn perusteella komissio katsoi perustellusti, että Aveben mainitsemien eri tosiseikkojen perusteella ei voitu päätellä, että niiden oikeussääntöjen selkeydestä huolimatta, jotka koskivat yhteisyrityksen rakennetta ja sen yhtiömiesten vastuun jakamista, Avebe ei osallistunut natriumglukonaatin myyntipolitiikan määrittelemiseen ja täytäntöönpanoon, eikä se näin ollen tiennyt eikä voinut saada tietää Gluconan kilpailunvastaisesta toiminnasta.

127 Komissio saattoi näin ollen katsoa pätevästi, että Glucona oli syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen.

3. *Väite, jonka mukaan komissio ei voinut katsoa Aveben olevan vastuussa Gluconan toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta*

a) Asianosaisten lausumat

128 Avebe väittää lähinnä, että vaikka oletettaisiin, että olisi katsottava, että kilpailunvastaiseen käyttäytymiseen syyllistyi Glucona eikä Akzo, komissio ei voi missään tapauksessa katsoa Aveben olevan vastuussa tästä käyttäytymisestä.

129 Tässä yhteydessä Avebe väittää, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan se, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, ei riitä sulkemaan pois sitä mahdollisuutta, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa sen toiminnasta; näin on erityisesti silloin, kun tytäryhtiö ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita (ks. asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9925, 26 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Tästä seuraa Aveben mukaan, että huomioon ei ole otettava yrityksen muodollista oikeudellista rakennetta vaan tosiasiallinen päätöksentekorakenne. Avebe vetoaa pääosin samoihin väitteisiin, jotka esitettiin jo tämän kanneperusteen ensimmäisessä osassa, ja katsoo, että Glucona ei noudattanut ohjeita, jotka Avebe oli sille antanut, vaan päinvastoin Akzo vastasi natriumglukonaatin myynnistä.

130 Lisäksi tilanteessa, jossa rikkomiseen syyllistyi yhteisyritys, joka ei ole oikeushenkilö, sen ja sen emoyhtiön välisiä oikeussuhteita koskevalla muodollisella kriteerillä ei

Aveben mukaan ole merkitystä. Tällaisessa tilanteessa merkitystä on Aveben mukaan oltava ainoastaan sillä, muodostiko Glucona taloudellisen kokonaisuuden Aveben kanssa, mistä ei sen mukaan ollut kyse, koska Gluconalla ei ollut myyntiorganisaatiota, vaan useimmat sen työntekijöistä suorittivat työnsä niiden tehtävien puitteissa, jotka he suorittivat toiselle työnantajalleen. Ainoastaan tilanteessa, jossa emoyhtiö omistaa tytäryhtiön kokonaisuudessaan, komissio voi Aveben mukaan tukeutua olettamaan, jonka mukaan tämä tytäryhtiö noudattaa olennaisilta osin ohjeita, jotka sen emoyhtiö on sille antanut. Ainoastaan tässä tilanteessa komission ei tarvitse varmistaa, onko emoyhtiö todella käyttänyt tätä toimivaltaa. Käsiteltävänä olevassa asiassa Avebe omisti ainoastaan 50 prosenttia Gluconasta, koska toinen 50 prosenttia oli Akzon omistuksessa.

131 Avebe vetoaa myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-339/94, T-340/94, T-341/94 ja T-342/94, Metsä-Serla ym. vastaan komissio, 14.5.1998 antamaan tuomioon (Kok. 1998, s. II-1727, 51–58 kohta). Avebe toteaa, että kyseisessä asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin otti huomioon sen, että yritysten yhteenliittymän jäsenet olivat valtuuttaneet yhteenliittymän huolehtimaan kaikesta kartonginmyynnistä, ja yhteenliittymä vahvisti yhdenmukaiset hinnat, vaikka se toimi kunkin jäsenensä nimissä ja niiden lukuun. Näin ollen kyseisessä asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin otti Aveben mukaan huomioon rikkomisen muodostaneen käyttäytymisen sekä suoran suhteen tämän käyttäytymisen ja sen yrityksen välillä, jonka oli katsottava olevan vastuussa rikkomisesta.

132 Avebe vetoaa myös siihen, että on epätodennäköistä, että Avebe olisi tiennyt kartellista 15.8.1993, jolloin Akzon nimittämä johtaja kertoi Aveben nimittämälle johtajalle tämän kartellin rakenteesta. Avebe korostaa, että komissiolle ilmoitettiin tästä 23.4.1999 päivätyllä kirjeellä, mutta se tulkitsi virheellisesti tämän tiedon ja väittää päätöksessä, että Avebe oli pyytänyt, että sille kerrottaisiin perusteellisesti kartellia koskeneesta tilanteesta. Aveben mukaan komissio ei myöskään ottanut huomioon sitä, että kuten väitetiedoksiantoon annetun vastauksen 26 kohdassa todetaan, Aveben edustaja Gluconassa oli informoinut myöhemmin Aveben pääjohtajaa, mikä kumoaa sen mukaan väitteen, jonka mukaan Avebe tiesi jo kartellista.

133 Vastauksessaan Avebe väittää myös, että sen näkemys saa vahvistuksen Roomassa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 4.11.1950 allekirjoitetun yleissopimuksen 6 artiklan 2 kohdasta, sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut.

134 Komissio myöntää, että sen mainitsema oikeuskäytäntö ei koske käsiteltävänä olevan asian kaltaista tapausta, jossa rikkomiseen syyllistyi kahden itsenäisen yrityksen yhteisyritys. Se viittaa kuitenkin tämän kanneperusteen ensimmäisen osan yhteydessä jo esitettyihin väitteisiin ja katsoo, että käsiteltävänä olevassa asiassa Avebe saattoi vaikuttaa ratkaisevasti Gluconan markkinakäyttäytymiseen ja erityisesti että se saattoi milloin tahansa lopettaa osallistumisensa kartelliin. Tämä riittää oikeuskäytännön valossa (asia T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-2111, 80 kohta) sen päätelmän tekemiseen, että Avebe oli myös vastuussa rikkomisesta, eikä ole tarpeen näyttää toteen, oliko sillä todella tällainen vaikutus Gluconaan.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

135 Aluksi on huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yrityksen voidaan katsoa olevan vastuussa toisen yrityksen kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä, jos tämä toinen yritys ei ole päättänyt markkinakäyttäytymisestään itsenäisesti vaan on pääasiallisesti noudattanut ensin mainitun yrityksen antamia ohjeita erityisesti näitä yrityksiä yhdistävien taloudellisten ja oikeudellisten suhteiden vuoksi (yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P, C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok. 2005, s. I-5425, 117 kohta ja asia C-294/98 P, Metsä-Serla Oyj ym. v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10065, 27 kohta).

136 Tämän osalta on syytä täsmentää, että tämän oikeuskäytännön mukaan ja toisin kuin komissio väittää vastineensa 48–52 kohdassa, komissio ei voi tyytyä toteamaan, että

yrityksellä "saattoi" olla tällainen ratkaiseva vaikutus toiseen yritykseen ilman, että olisi tarpeen selvittää, onko tällainen vaikutus todella ollut olemassa. Tästä oikeuskäytännöstä seuraa päinvastoin, että komission on periaatteessa osoitettava tällainen ratkaiseva vaikutus kaikkien tosiseikkojen perusteella, joihin kuuluu erityisesti yhden yrityksen johdon mahdollinen valta suhteessa toiseen yritykseen (ks. vastaavasti edellä 135 kohdassa mainittu asia Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 118–122 kohta; asia C-196/99 P, Aristrain v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-11005, 95–99 kohta ja asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1487, 527 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin kuitenkin myönsi edellä 129 kohdassa mainitussa asiassa Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio 16.11.2000 antamassaan tuomiossa, johon komissio viittaa, että kun emoyhtiöllä on täysi määräysvalta rikkomiseen syyllistyneessä tytäryhtiössään, on olemassa kumottavissa oleva olettama, jonka mukaan kyseisellä emoyhtiöllä todellakin on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiönsä käyttäytymiseen. Näin ollen emoyhtiön on käännettävä tämä olettama esittämällä näyttöä, jolla voidaan osoittaa sen tytäryhtiön itsenäisyys (ks. vastaavasti edellä 129 kohdassa mainitussa asiassa Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio 16.11.2000 annetun tuomion 28 ja 29 kohta sekä edellä 134 kohdassa mainitussa asiassa Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio 14.5.1998 annetun tuomion 80 kohta).

137 Seuraavaksi on muistutettava, että vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen nojalla Glucona perustettiin oikeudellisessa muodossa "vennootschap onder firma" (vof). On kiistatonta, että Alankomaiden lainsäädännön nojalla Glucona oli näin ollen täysin sopimukseen perustuva muodostelma, jolla ei ollut yhtiömiestensä Akzon ja Aveben, jotka kumpikin omistivat 50 prosenttia siitä, oikeushenkilöllisyydestä erillistä oikeushenkilöllisyyttä. Lisäksi kyseisen sopimuksen 5 artiklan 1 kohdan nojalla kyseisillä kahdella yhtiömiehellä oli ainoastaan yhdessä toimivalta toimia ja allekirjoittaa Gluconan lukuun, sitoa tämä kolmansiin nähden ja kolmannet tähän nähden sekä saada ja käyttää varoja yhtiön puolesta. Saman säännöksen 2 kohdan nojalla kyseisten kahden yhtiömiehen piti kummankin nimittää kaksi valtuutettua, jotka "käyttävät yhdessä asianomaisille yhtiömiehille 1 kohdassa vahvistettua toimivaltaa tämän rajoittamatta kummankin yhtiömiehen oikeutta käyttää itse tätä toimivaltaa". Näiden valtuutettujen piti "olla säännöllisessä yhteydessä keskenään ja neuvotella [Gluconan] johtajien kanssa kaikista yhtiötä koskevista asioista". Kyseisen sopimuksen 5 artiklan 3 kohdan nojalla päivittäisjohto kuului kahdelle johtajalle, joista Akzo nimitti yhden ja Avebe toisen. Näiden johtajien oli käytettävä huomattava osa ajastaan Gluconan asioiden hoitoon. Heidän oli "työskenneltävä

läheisessä yhteistyössä, he [olivat] yhdessä vastuussa noudatettavasta politiikasta" ja heidän oli "raportoitava säännöllisesti kyseisille valtuutetuille noudatettavasta politiikasta ja annettava näille kaikki asianmukaiset tätä koskevat tiedot". Lopuksi kun otetaan huomioon Gluconan oikeudellinen rakenne, Akzo ja Avebe vastasivat Gluconan sitoumuksista täysimääräisesti ja solidaarisesti.

138 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksessa vahvistetaan Akzon ja Aveben yhteinen johtamisvalta, kun on kyse Gluconan liiketoiminnasta, ja Akzon ja Aveben nimittämien johtajien, joita näiden kahden yhtiömiehen kaksi valtuutettua valvoivat, oli käytettävä tätä toimivaltaa yhdessä ja jatkuvassa läheisessä yhteistyössä kaikissa Gluconaa koskevissa asioissa. Kun otetaan huomioon tämä yhteinen johtamisvalta ja se, että Akzo ja Avebe omistivat kumpikin 50 prosenttia Gluconasta ja että ne hallitsivat näin ollen yhdessä kaikkia sen yhtiöosuuksia, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että kyseessä on vastaava tilanne kuin asiassa Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio 14.5.1998 annetussa tuomiossa, jossa yhdellä ainoalla emoyhtiöllä oli täysi määräysvalta tytäryhtiössään, minkä vuoksi voitiin olettaa, että kyseisellä emoyhtiöllä todella oli ratkaiseva vaikutus tytäryhtiönsä käyttäytymiseen.

139 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että kokonaisuutena tarkasteltuna edellä 137 kohdassa mainitut tosiseikat ovat riittävä peruste sen olettaman tekemiseksi, että Akzo ja Avebe päättivät yhdessä Gluconan toimintatavasta markkinoilla siinä määrin, että tällä ei katsottu olleen mitään todellista autonomiaa tämän osalta. Lisäksi kuten edellä 92–126 kohdassa esitetyistä toteamuksista, jotka koskevat sitä, tiesikö kantaja Gluconan toimista, ilmenee, kantaja ei ole esittänyt sellaista näyttöä, jolla tämä olettama voitaisiin kumota.

140 Lopuksi on syytä todeta, että se, että yhtiömiehet eli Akzo ja Avebe olivat yhteisvastuullisia Gluconan käyttäytymisestä tämän vastuun täsmällisestä laajuudesta Alankomaiden lainsäädännön mukaan riippumatta, vahvistaa olettamaa siitä,

että Gluconan yhtiömiehet todella määrittivät yhdessä Gluconan kauppapolitiikan. Tässä tilanteessa yhtiömiehet haluavat ehdottomasti välttää sen, että niiden tytäryhtiö toimisi niiden ohjeista välittämättä, kun otetaan huomioon vaara siitä, että jos niiden tytäryhtiö toimii lainvastaisesti, kolmannet voivat nostaa kanteen tai esittää vahingonkorvausvaatimuksen niitä vastaan.

141 Edellä esitetystä seuraa, että kun otetaan huomioon yhtäältä Gluconan ja toisaalta Akzon ja Aveben, joiden todellisessa yhteisessä määräysvallassa Glucona oli, läheinen taloudellinen ja oikeudellinen yhteys, komissio ei tehnyt virhettä todetessaan, että Avebe on vastuussa Gluconan rikkomisesta. Tästä seuraa myös, että toisin kuin kantaja katsoo, yhtäältä Glucona ja toisaalta Akzo ja Avebe muodostavat edellä 78 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetun taloudellisen yksikön, jonka puitteissa emoyhtiöt ovat vastuussa tytäryhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta, sillä emoyhtiöt vastaavat sen kauppapolitiikan tehokkaasta valvonnasta (ks. vastaavasti asia T-66/99, Minoan Lines v. komissio, tuomio 11.12.2003, Kok. 2003, s. II-5515, 122 kohta).

142 Näin ollen EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

E *Suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen*

143 Avebe katsoo, että vaikka oletettaisiin, että sen voitaisiin katsoa olevan vastuussa rikkomisesta, komission olisi pitänyt sitä koskevan sakon perusmäärää vahvistaessaan ottaa huomioon lieventävänä olosuhteena rooli, joka Avebella oli kartellissa ennen 15.8.1993.

144 Komissio korostaa, että Avebelle määrätty sakko vahvistettiin Gluconan toiminnan vuoksi kartellissa ja että tässä yhteydessä se otti huomioon tämän toiminnan erityispiirteet. Komission mukaan ei ole mitään syytä lieventää emoyhtiön vastuuta sen tytäryhtiön toiminnan vuoksi. Tämä on sen mukaan totta sitäkin suuremmalla syyllä, kun Gluconalla ei ollut Avebesta ja Akzosta erillistä oikeushenkilöllisyyttä. Avebe ei näin ollen ole sen mukaan millään tavoin vastuussa muiden toiminnasta vaan sellaisen puhtaasti sopimukseen perustuvan muodostelman toimista, joka on osa sen omaa oikeushenkilöllisyyttä ja josta se on yhteisvastuullinen.

145 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, kuten komissio esittää, että Gluconan toiminnan, josta Avebe ja Akzo ovat vastuussa, vuoksi komissio saattoi perustellusti määrätä Avebelle sakon suhteellisuusperiaatetta loukkaamatta. Tarkemmin sanottuna kun otetaan huomioon vuoden 1972 yhteisyrityssopimuksen, jolla yhteisyritys Glucona perustettiin, määräykset (ks. edellä 90 ja 91 kohta), ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että Aveben rooli kartellissa ennen 15.8.1993 ei voi olla lieventävä olosuhde, joka vaikuttaisi sille määrätyn sakon oikeasuhteisuuteen.

146 Suhteellisuusperiaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste on näin ollen hylättävä.

147 Koska ensimmäistäkään päätöstä vastaan esitetyistä kanneperusteista ei ole hyväksytty, kanne on hylättävä kokonaisuudessaan.

Oikeudenkäyntikulut

148 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska kantaja on hävinnyt asian, se on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut vastaajan vaatimusten mukaisesti.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(kolmas jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Kanne hylätään.

2) Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Azizi Jaeger Dehousse

Julistettiin Luxemburgissa 27 päivänä syyskuuta 2006.

E. Coulon
kirjaaja

J. Azizi
jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Tosiseikat ..... II - 3090

Menettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 3097

Oikeudellinen arviointi ..... II - 3099

A Johdanto ..... II - 3099

B Perusteluvelvollisuuden loukkaaminen ..... II - 3103

C Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ..... II - 3105

1. Alustavia huomautuksia ..... II - 3105

2. Akzon lausunto ..... II - 3106

3. Akzon edustajan väitetty lausunto amerikkalaisviranomaisille ..... II - 3109

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 3109

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3109

Tutkittavaksi ottaminen ..... II - 3109

Asiakysymys ..... II - 3111

D EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkominen II - 3114

1. Johdanto ..... II - 3114

2. Väite, jonka mukaan komissio ei voinut katsoa, että Glucona oli vastuussa rikkomisesta, johon syyllistyttiin ennen 15.8.1993 ..... II - 3114

a) Alustavia huomautuksia ..... II - 3114

b) Vuoden 1972 yhteisyrityssopimus ..... II - 3115

Asianosaisten lausumat ..... II - 3115

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3118

c) Eri tosiseikat ..... II - 3120

3. Väite, jonka mukaan komissio ei voinut katsoa Aveben olevan vastuussa Gluconan toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta ..... II - 3127

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 3127

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3129

E Suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen ..... II - 3132

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 3133